

Спеціалізованій вченій раді Д 35.154.01
в ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора

Ковальської Любов Леонідівни

**на дисертаційну роботу Мединської Тетяни Володимирівни
за темою “Фіскальне середовище стимулювання підприємницької
активності в умовах нестабільності соціально-економічного
розвитку регіонів та територіальних громад”,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальностями 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка та 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит**

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Відомо та численними науковими дослідженнями й практикою функціонування соціально-економічних систем підтверджено, що підприємницький сектор реалізує цілий спектр критично важливих функцій і завдань. Більш того, без розвиненого підприємництва неможливо сформувати здорове ринкове середовище та забезпечити високий рівень зайнятості, самозайнятості, демократизації суспільства, якості життя населення.

Саме тому активізація підприємництва практично на постійній основі слугує одним із провідних завдань, стратегічних і тактичних цільових орієнтирів державної, регіональної та політики місцевого економічного розвитку. У таких цілях застосовуються найрізноманітніші інструменти, однак з-поміж них чи не найбільш дієвими традиційно вважаються фінансові стимули, які раціоналізуються саме на засадах застосування фіскальних важелів.

Якісне й раціональне фіскальне середовище (оптимальна за навантаженням податкова система, наявність пільг для суб'єктів мікро і малого, інноваційного, соціально відповідального тощо підприємництва, стабільність фіскального законодавства, рівність і прозорість в дотриманні його норм і так далі) дозволяє активізувати підприємницьку діяльність,

зміцнити конкурентні позиції суб'єктів підприємництва, залучати інвестиції, збільшувати зайнятість, включно зі самозайнятістю, і скорочувати безробіття, раціоналізувати структуру підприємницького сектора економіки.

Слід вказати й на те, що особливо актуальним є питання застосування фіскальних інструментів та формування сприятливого фіскального середовища для бізнесу в контексті регіональної політики, що орієнтується на досягнення вищих темпів соціально-економічного розвитку територій і громад. Власне, така ситуація характерна для України, коли рівень розвитку низки громад залишається критично низьким і саме політика розвитку підприємництва на сільських, віддалених, депресивних тощо територіях є нині вельми актуальною.

Тема дисертаційної роботи Мединської Т.В., мета якої полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і розробленні прикладних рекомендацій щодо формування фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад на часі та є актуальною.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі сформульовано та вирішено комплекс логічно взаємопов'язаних завдань, послідовне досягнення яких дозволило отримати результати, які мають наукову новизну та практичну значущість. Усі результати дослідження є обґрунтованими, доведеними до практичного впровадження, що дає підстави для висновку про наявність предмету публічного захисту основних положень дисертації.

На користь актуальності та наукової цінності питань, які розглянуто та вирішено у дисертації Мединської Т.В., свідчить використання результатів дисертаційної роботи під час виконання науково-дослідних тем. Результати, що отримано в роботі використано у межах науково-дослідних тем ДУ «інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», а саме: «Глобалізаційні чинники та ризики ендегенного розвитку регіонів України» (№ ДР 0121U111754); «Інституційні інструменти розвитку агломерацій в умовах війни та повоєнного відновлення України (на прикладі Карпатського регіону)» (№ ДР 0124U001157); «Фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності» (№ ДР 0122U200317); «Трансформація моделі просторового розвитку економіки України» (№ ДР 0122U002055). Дисертаційна робота також є складовою науково-дослідних тем Львівського торговельно-економічного університету, а саме: «Фінансові механізми та інструменти вирівнювання диспропорцій соціально-економічного розвитку України» (ДР № 0115U004165); «Фінансові та організаційні механізми забезпечення

інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України» (ДР № 0118U000023); Бердянського університету менеджменту і бізнесу у межах науково-дослідної роботи «Фінансовий механізм забезпечення сталого розвитку соціально-економічних систем» (ДР № 0111U004341). Дисертація пов'язана з виконанням міжнародного проекту Вишеградського фонду «Experience sharing of V4 against the shadow economy, corruption and tax avoidance in Ukraine (Обмін досвідом країн Вишеградської четвірки у боротьбі з тіньовою економікою, корупцією та ухиленням від сплати податків в Україні)» (№ 22320065).

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Отримані в процесі наукового дослідження результати є достовірними й теоретично обґрунтованими. Це підтверджується узагальненням та опрацюванням значної кількості наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців, впровадженням наданих рекомендацій у практичну діяльність організацій, апробацією на наукових конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях.

Об'єкт, предмет та мета роботи логічно пов'язані та чітко окреслюють коло питань дослідження. Погляди здобувачки щодо вирішення завдань викладено послідовно, завдяки чому прослідковується логічність викладення матеріалу. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертаційної роботи, зокрема: розробки вітчизняних і зарубіжних науковців щодо формування фіскального середовища розвитку підприємництва в контексті забезпечення розвитку територій і громад; нормативно-правові акти; матеріали конференцій, семінарів, вебінарів; електронні ресурси; власні емпіричні узагальнення та авторські розробки; статистична звітність підприємств тощо.

Оцінюючи в цілому викладення матеріалу в роботі, слід відзначити завершеність та структурну цілісність, що дозволило авторці провести комплексне дослідження теоретико-методологічних аспектів щодо регулювання фіскального середовища та забезпечення активізації процесів поступу підприємництва в системі регіонального розвитку. Варто також відмітити, що всі розділи та підрозділи тісно пов'язані, логічно підпорядковані один одному. Визначені положення дозволяють позитивно оцінити науковий рівень, достовірність проведеного дослідження, доцільність теоретичних обґрунтувань та запропонованих до захисту положень.

У роботі авторкою чітко визначено коло наукових і практичних завдань, реалізація яких, дозволила отримати результати, які свідчать про наукову новизну та практичне значення отриманих результатів дослідження.

Теоретико-методологічним базисом дисертації слугують положення економічної теорії, менеджменту, фінансів, теорії нестабільного розвитку (теорія дисипативних структур), теорії сталого розвитку, загальної теорії систем, теорії ризиків, теорії стійкості систем, теорії структурного функціоналізму. Для вирішення поставлених завдань у дисертаційній роботі застосовувались наступні загальнонаукові й спеціальні методи та прийоми наукового дослідження, зокрема: теоретико-логічного узагальнення, системного підходу, структурно-логічного та семантичного аналізу, групування, аналізу і синтезу, ретроспективного аналізу, детермінологічного, статистичного та інтегрального аналізу, компаративного аналізу, економіко-математичного моделювання, стратегічного управління.

Ознайомлення зі змістом дисертації Мединської Т.В., науковими публікаціями та рефератом дає підстави стверджувати, що представлені положення та результати дисертаційної роботи базуються на ваговому теоретичному та інструментальному підґрунті, є достовірними, доведеними, такими, що пройшли необхідне обговорення серед наукової спільноти та багатосторонньо апробовані.

3. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи.

Аналіз наукових результатів, гіпотез та висновків, отриманих авторкою у дисертаційній роботі, надають підстави стверджувати, що дисертація містить вагомі теоретико-методологічні положення щодо управління фіскальним середовищем, розвитком підприємництва, територій і громад.

У межах вирішення досліджуваної проблеми авторкою запропоновано рекомендації та пропозиції, які заслуговують на увагу та відзначаються новизною.

Можна виокремити наступні елементи наукової новизни результатів дослідження:

які стосуються спеціальності 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка;

- систематизовано концептуальні підходи до регулювання соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад в умовах нестабільності (підрозділ 1.3 дисертації), зокрема визначено та обґрунтовано систему домінант регіональної політики в цій сфері;

- удосконалено методико-прикладні засади формування регіональної політики формування фінансового середовища у цілях розвитку підприємництва та забезпечення місцевого соціально-економічного зростання через розробку типології чинників впливу на фінанське середовище стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад (рис. 2.1 на с. 138 рукопису);

- набули подальшого розвитку концепційно-методичні аспекти дослідження взаємовпливів фінансового середовища стимулювання підприємницької активності та соціально-економічного зростання регіонів і територіальних громад на основі емпірики економетричних залежностей відповідних показників для великої чисельності країн (підрозділ 2.3 дослідження на с. 140-154);

- удосконалено інструментарій аналізування наслідків регіональної політики в сфері розвитку підприємництва і формування в таких цілях необхідного фінансового середовища за рахунок розробки й апробації авторського методичного підходу до оцінювання впливу фінансового середовища на стійкість підприємницького сектору в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад (рис. 3.1 на с. 165, табл. 3.1 на с. 168-169 роботи; результати апробації методичного підходу наведено у підрозділі 3.2 на с. 172-200);

- набули подальшого розвитку науково обґрунтовані рекомендації з реалізації регіональної політики покращення фінансового середовища, розвитку підприємництва та соціально-економічного зростання в регіоні й на рівні територіальних громад за рахунок визначення системи організаційно-економічних інструментів стимулювання підприємницької активності в регіоні (підрозділ 5.1 рукопису на с. 314-317);

які стосуються спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит:

- розвинено концептуальний базис формування фінансового середовища стимулювання підприємницької активності на різних рівнях управління за рахунок розробки структурно-функціональної схеми формування фінансового середовища розвитку бізнесу (рис. 1.3 на с. 71 дисертації);

- набули узагальнення та подальшого розвитку теоретико-методологічні основи дослідження фінансового середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад (рис. 1.4 на с. 79 рукопису);

- обґрунтовано концепт фінансового середовища стимулювання підприємницької активності на засадах територіально орієнтованого підходу

(табл. 2.1 на с. 113-114 дисертації), а саме визначено та надано характеристику таких елементів фінансового середовища, як мета, цілі, принципи, актори, точки інтервенції, фінансні інструменти, територіально орієнтований підхід, часовий вимір;

- набули подальшого розвитку методико-прикладні рекомендації стосовно аналізування впливу фінансового середовища на стійкість підприємництва на різних рівнях: а) національному, б) регіональному, в) локальному (підрозділ 3.3, рис. 3.5-3.12), що дозволило підтвердити низку концептуальних гіпотез дослідження;

- розвинено методико-прикладний базис реалізації регіональної фінансної політики за рахунок обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення податкового середовища стимулювання підприємницької активності в контексті викликів воєнного стану та узгодження з податковим правом ЄС (підрозділ 5.3 дисертації, с. 340-350).

Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеного авторкою дослідження, є достатньо повними та обґрунтованими, відзначаються високим ступенем наукової аргументації.

4. Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів дослідження.

Основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що у своїй єдності мають вдосконалити процеси державної політики формування фінансового середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів і територіальних громад.

Отримані науково-методичні результати дисертаційної роботи використані у практичній діяльності суб'єктів Адміністрації Президента України (лист №03- 01/1332 від 17.09.18 р.); Директорату регіональної політики Міністерства розвитку громад та територій України (лист №8/361/7292-21 від 03.12.2021 р.); Міністерства фінансів України (лист №05110-14- 10/20882 від 16.09.2022 р.); Департаменту економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації (лист № 03-23-825 від 20.08.2018 р.); Управління розвитку, інвестицій та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації (лист № 692/04-9/2-18 від 13.08.2018 р.); Департаменту регіонального розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації (лист № 03/1080 від 27.09.2018 р.); Головного управління Державної податкової служби

у Львівській області (лист №16613/6/13-01-18-03 від 31.05.2023 р.); Трускавецької міської ради (лист №18/03.01-178/01.03 від 19.05.2023 р.); Національного інституту стратегічних досліджень (лист № 293/667 від 21.09.2018 р.).

Результати дослідження використані у навчальному процесі Львівського торговельно-економічного університету під час розроблення навчальних посібників, навчально-методичного забезпечення, дистанційних курсів, викладання освітніх компонент «Податкова система», «Податковий менеджмент», «Адміністрування податків і платежів», «Податкові системи зарубіжних країн», «Фінансове планування і прогнозування», «Місцеві фінанси» (довідки №242/01-1.08, №243/01-1.08 від 09.12.2024 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації у опублікованих працях.

Кількість та обсяг публікацій за темою дисертації у наукових фахових виданнях відповідає вимогам до опублікування результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, встановлених МОН України. Публікації Мединської Т.В. розкривають зміст роботи, є підтвердженням апробації наукової новизни та результатів дисертаційного дослідження, що виносяться на захист.

За результатами дослідження опубліковано 115 наукових праць, серед яких: 13 колективних монографій, 5 з них іноземних (11,54 д.а. належить особисту автору), 11 статей у наукових виданнях, включених до наукометричних баз даних Scopus і Web of Science (3 у вітчизняних, 8 у закордонних журналах), 35 статей у фахових наукових виданнях України (з них 31 входять до міжнародних наукометричних баз), 6 науково-аналітичних видань та навчальних посібників, 50 публікацій апробаційного характеру. Загальний 59 обсяг наукових праць становить 116,89 д.а., з них автору належить 69,65 д.а..

Опубліковані праці є взаємодоповнюючими, змістовно відображають розв'язання взаємопов'язаних завдань дослідження. Всі теоретичні положення, які мають відповідний ступінь новизни та виносяться на захист, представлено у публікаціях.

Внесок авторки в кожную із робіт у співавторстві детально розкритий у рефераті, що підтверджує самостійність проведеного дослідження та отримання результатів.

6. Ідентичність змісту реферату і основних положень дисертації.

Реферат дисертації розкриває основні її положення, ідеї та висновки є ідентичними дисертації за структурою та змістом.

Дисертаційна робота виконана з дотриманням правил і норм академічної доброчесності (відсутній академічний плагіат, фабрикації та фальсифікації не виявлено). У наданій роботі на здобуття ступеня доктора наук Мединської Т.В. не використано положення та результати її кандидатської дисертації. Мета, об'єкт та предмет дослідження відповідають темі дисертаційної роботи. Всі поставлені завдання вирішено, мету досягнуто. Дисертацію викладено ідентичним авторським науковим, змістовним стилем. За обсягом і структурою вона відповідає вимогам, що ставляться до докторських дисертацій. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (438 найменувань) та додатків.

Структура і зміст реферату відповідають вимогам нормативних документів, зокрема Вимогам до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій, розроблених на підставі ДСТУ 3008-95 “Документи. Звіти у сфері науки і техніки”, Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 “Про затвердження Вимог до оформлення дисертації” зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Зміст дисертаційної роботи виконаний у логічному зв'язку та послідовності, повністю відповідає означеній темі. Актуальність теми, наукова новизна отриманих результатів і висновки, її практичне значення є доведеними і не викликають сумніву.

Обсяг, структура і стилістичне оформлення дисертації відповідає вимогам МОН України щодо докторських дисертацій. Основний текст поданої до захисту дисертаційної роботи представлено на 468 сторінках.

Тема дисертації Мединської Т.В. “Фіскальне середовище стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад” та її зміст відповідають паспорту спеціальностей 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит і профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України».

Основні наукові результати дослідження у повному обсязі опубліковані у монографіях, статтях у наукових фахових виданнях України та інших країн,

у т. ч. країн ЄС, Web of Science, Scopus, відображають особистий внесок здобувачки у розв'язання вищезазначеної науково-прикладної проблеми. Матеріали дисертації пройшли апробацію на міжнародних наукових конференціях.

Захищені результати кандидатської дисертації Мединської Т.В. не включені у дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Високо оцінюючи результати дослідження та відзначаючи його цілісність і логічність викладення, а також достатній рівень обґрунтованості теоретичних, методологічних та прикладних положень дисертації, доцільно звернути увагу на низку зауважень, деякі дискусійні положення, певні недоліки, а саме:

1. У першому розділі дисертації окрему увагу доцільно було приділити такому аспекту, як «підприємницька активність» надавши авторське бачення цього поняття та визначивши критерії і параметри, що його характеризують. До прикладу, не зрозуміло, чи йдеться про мікро і малий бізнес, чи про всі сектори підприємництва; про чисельність суб'єктів бізнесу чи обсяги їх діяльності; про частку населення, зайнятого в підприємстві, чи ефективне функціонування і розвиток існуючих суб'єктів господарювання за високого рівня зайнятості тощо. Крім того, різним є бачення активності з позиції держави та з позиції бізнесу.

2. На ст. 62-64 дисертації згруповано характерні ознаки фіскального середовища, а на ст. 66-71 визначено особливості та наведено структурно-функціональну схему формування фіскального середовища стимулювання підприємницької активності. Проте не враховано ймовірного існування так званих системних вад фіскального середовища, як от - офшоризація податків, несплата податків окремими економічними агентами, тіньовий чи сірий імпорт і т. д.

3. У табл. 2.1 на с. 113 роботи зазначається мета формування фіскального середовища: стимулювати підприємницьку активність та забезпечити економічний розвиток територій, підвищуючи якість життя їхніх мешканців, забезпечити фінансову стійкість громад. Однак, така мета включає надто широкий спектр різних характеристик, при тому окремі з них дисонують між собою. Виникає логічне питання: чи всі вони мають одночасно задовольнятися, чи лише окремі? Чи не підміняє така мета результат політики? Відтак, видається доцільнішим визначати мету як

формування сприятливого для підприємництва фіскального середовища. Також в таких цілях часто використовують поняття податкової конкурентоспроможності.

4. У табл. 3.1 (с. 168-169 дисертації) авторка наводить склад показників оцінювання стійкості підприємницького сектора регіонів України. Утім, не зрозуміло, по-перше, яким чином низка параметрів впливає на таку стійкість (до прикладу, кількість громадських організацій, частка населення, що висловлюється за вступ до ЄС і т.д.); по-друге, чому не враховуються показники фінансової стійкості підприємництва. Крім того, аналіз стійкості доцільно було проводити за різними секторами підприємництва.

5. Аналітична частина дослідження набула б своєї більшої завершеності за умови представлення аналітичних оцінок відносно стану, динаміки та структурних характеристик безпосередньо підприємницької активності в регіонах та територіальних громадах України.

6. У підрозділі 5.1 дисертації авторкою визначено організаційно-економічні інструменти стимулювання підприємницької активності в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів і територіальних громад. Проте, інструменти, які пропонуються, слід було диференціювати: за секторами підприємництва; за видами економічної діяльності; за типами регіонів і т. д. Крім того, інструменти слід було узгодити з напрямками покращення фіскального середовища в регіонах та громадах України.

Втім, наведенні дискусійні положення і зауваження не знижують високої загальнонаукової та практичної цінності дисертації та не впливають на її позитивну оцінку в цілому.

9. Загальний висновок по дисертації.

Дисертація Мединської Тетяни Володимирівни є актуальним, самостійним і завершеним дослідженням. Наукові положення, методичні розробки та висновки, що містяться в дисертації, викладено літературною мовою в науковому стилі, вдало доповнені таблицями та ілюстраціями. Дисертація є завершеною науковою працею з важливої науково-прикладної проблеми. Дисертаційна робота виконана на належному науково-методичному рівні із дотриманням правил академічної доброчесності, оформлена з дотриманням усіх встановлених вимог. Реферат і публікації авторки адекватно розкривають зміст проведеного дослідження та його основні положення.

Викладене дає підстави дійти висновку, що дисертаційна робота “Фіскальне середовище стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад” за змістом, обсягом, методами дослідження, науковою новизною та практичною значущістю повністю відповідає вимогам МОН України, оформлена згідно встановлених Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами і доповненнями, внесеними наказом МОН України від 31.05.2019 № 759) та пп. 7 і 9 “Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 року щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, а її авторка - Мединська Тетяна Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
декан факультету бізнесу та права
Луцького національного
технічного університету

Л.Л. КОВАЛЬСЬКА

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Учений секретар
ЛУЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
професор Алла ЗЕМКО